

Postimees, 30. XI '04

Tänukummardus Eduard Tubinale

Ooper

Eduard Tubin

«Barbara von Tisenhusen»

Muusikaline juht ja dirigent:

Arvo Volmer

Lavastaja ja liikumisjuht:

Endrik Kerge

Lavakujundus: **Liina Pihlak**

Kostüümid: **Eldor Renter**

Barbara von Tisenhusen –

Heli Veskus

Tema vennad Jürgen,

Reinhold, Bartholomeus –

Rauno Elp, Mart Madiste,

Priit Volmer

Matthias Jeremias Friesner –

Teo Maiste

Franz Bonnius – **Roland Liiv**

Reinhold von Tisenhusen

Kongutast – **Jassi Zahharov**

Esietendus laupäeval, 27. novembril Estonias.

REIN VEIDEMANN

TÜ professor/Postimees

rein.veidemann@postimees.ee

Reinhold (Jassi Zahharov) ja Barbara von Tisenhusen (Heli Veskus). Stseen lavastuse lõpuosast.

Harri Rospu

Eduard Tubina ooperi «Barbara von Tisenhusen» kolmandat lavastust Estonias (esimest korda 1969, lavastaja Udo Väljaots, teist korda 1990, lavastaja Aarne Mikk) saadab teatud apaklik rituaalsus, sest järgmisel kevadel tähistatakse sajandi möödumist Eesti sümfoonilise muusika klassiku sünnist.

Nõnda ei tasu siis etenduselt oodata vallutat eksperimenteerimist Lavastuse kõigis

selt ooperi aluseks olevat legendit, sest Russowi «Liivimaa kroonikas» (1578) on vaid napp viide 1571. aastal aset leidnud Tisenhusenite «perekonnatülile». Aino Kallas vormis sellest uusromantilise ju-

juhüüb südamehääli. Siin tuleb mängu Rannu kirikhärra Friesner (Teo Maiste), kes valgustab Barbarat lepingu osas.

Konflikti tuum on selles, et Barbara usub, et kahe inimese liit (armastus ja abielu) sõlmi-

taustaga lavastajale Endrik Kergele see sobib. Tantsu elemente ja jooniseid on pea kõigis piltides. Et ooperikoor on pidevas liikumises, seda tuleb pida lavastaja võiduks. Barbara

kerjused (on need meie esivanemad?) oleksid nagu maha astunud mõnelt Pieter Brueghel Vanema maalilt.

Kes lähevad Tubina «Barbarast» *bel canto* stiilis ooperit ot-

tust Estonia (esimest korda 1969, lavastaja Udo Väljaots, teist korda 1990, lavastaja Aarne Mikk) saadab teatud aupaklik rituaalsus, sest järgmisel kevadel tähistatakse sajandi möödumist Eesti sümfoonilise muusika klassiku sünnist.

Nõnda ei tasu siis etenduselt oodata vallutat eksperimenterimist. Lavastuse kõigis komponentides valitseb autentsuse ja suurejoonelisuse taotlus. Tubina loomingut oma dirigenditegevuses keskseks pidav Arvo Volmer juhatab orkestrit kindla ja kogenud «tubinisti» käega.

Mentaliteedi konflikt

Tegelikult võiks ka silmad sulgeda ja lihtsalt kuulata orkestriaugust kostvat Tubina sümfooniat, sest helikeel järgib/kujutab fraasides ja tempodes ülitäpselt laval lahtirulluva süzee käike. Vaheajal kurtsid mitmed kõnetatud muusikainimesed Estonia teatri kehva akustikat. Kui orkestril pole probleemi enda maksmapanekuga, siis lauljate tekst kippus kohati umbuma. Õnneks jookseb lava kohal ingliskeelne tekst, mis aitas Aino Kallase novellromaani järgi kirjutatud Jaan Krossi libretot jälgida.

Endrik Kerge lavastus võimendab peaaegu et pateetili-

selt ooperi aluseks olevat legendit, sest Russowi «Liivimaa kroonikas» (1578) on vaid napp viide 1571. aastal aset leidnud Tisenhusenite «perekonnatülile». Aino Kallas vormis sellest uusromantilise jutustuse, milles kõige väljaarendatum ongi Barabara ise.

Rõngu lossi kirjutaja Franz Bonnius «elab valgusest, mis Barbarast tema peale kumab» (Kai Laitinen, «Aino Kallas», Tallinn, Sinisukk, 1995, lk 341). Barbara oli üks Kallase tüüpnaisi, «keelatud armastuse» ohver. Jutustuses on temas Rousseaulikku looduslähedust, aga ka «Reigi õpetaja» kulmineerunud Surmava Erosee («Reigi õpetaja» kandiski inglisi- ja saksakeelses tõlkes seda nime) ettemääratust.

Ooperi-Barbara tragöödia aluseks on siiski rohkem mentaliteedikonflikt. Liivimaa aadli käitumist reguleeriv Pärnu leping ei luba abielluda alamast soost isikuga. Braunschweigist Liivimaale tulnud Bonnius seda aga on. Lepingu rikkujat ootab surm. Barabara seda ei tea, ta on looduslaps, tema tundeid

juhhib südamehää. Siin tuleb mängu Rannu kirikhärra Friesner (Teo Maiste), kes valgustab Bararat lepingu osas.

Konflikti tuum on selles, et Barbara usub, et kahe inimese liit (armastus ja abielu) sõlmatakse Taevas, usumees Friesner peab talle aga ütleva, et abieleping sõlmatakse küll kirikus, aga sellele eelneb ilmalik leping, mille sisu määrab seisus. Ilmaliku ja sakraalse võimas vastasseis teeb Friesnerist Barbara kõrval teise olulise tegelase ooperis ning Teo Maiste, kes Friesnerit laulis ka 35 aastat tagasi, kannab selle väärrikalt välja.

Siiski saab tantsust etendust läbiv sümbol – surmatants. Aadlike orgiad on väljakutse surmale, surm on karistus.

Ooper algab ilma eelmänguta. Eesriide avanedes käib pulmatants. Nagu kavalehel kirjutab Merike Vaitmaa, on ooperit läbiv algteema Tubina teadlik valik: *chaconne*'i raskepärane pidulik rütm. Balleti-

taustaga lavastajale Endrik Kergetele see sobib. Tantsu elemente ja jooniseid on pea kõigis piltides. Et ooperikoos on pidevas liikumises, seda tuleb pidada lavastaja võiduks: Barbara jälitamisstseenis ringiratast saalimine võtab küll pisut kerglase varjundi.

Ka Barabara ja Bonniuse armastusdialoogis embuse markerimine hõljuvate kätega on liiga balletilik.

Aino Kallase fantaasia

Siiski saab tantsust etendust läbiv sümbol – surmatants. Aadlike orgiad on väljakutse surmale, surm omakorda on karistus (see saab osaks Barbarale). Lavastuse visuaalne külg (Liina Pihlak, kostüümid Eldor Renterilt) meenutabki Nigulistest näha pakutavat Bernt Notke, tõsi küll, inim põlve võrra varasemast pärit maalifragmenti «Surmatants» (15. sajandi lõpp).

Punased, valged, pruunid toonid loovad äreva tausta, kontrastiks epiloogi Võrtsjärve hõbedane jää. Ajastu autentsust peab rõhutama rõivamood. Nii Tisenhusenid kui tantsu ajal lavale roomavad

kerjused (on need meie esivanemad?) oleksid nagu maha astunud mõnelt Pieter Brueghel Vanema maalilt.

Kes lähevad Tubina «Barbarast» *bel canto* stiilis ooperit otstima, pettuvad rängalt. Siin ei ole ainsatki meloodilist aariat, valitseb retsitatiivsus – mis on lauljatele kurnav. «Barbara» on näide sellest, kuidas 20. sajandi sümfoonik seljatab 19. sajandi itaalia ooperi. Aga see oli Tubina teadlik valik – intensiivne sümfooniline kommentaar draamale.

Aariatega hellitatud kuulaja/vaataja võtku «Barbarat» eeskätt väarika kummardusena klassikule ja mõelgu, et võib ju ka niimoodi. Lahkudes jään mõtlema, et kogu ooperit võiks järgmine kord laulda saksa keeles. Ja üksainus koht, eesti rahvalaulu motiiviga algav 2. pildi *andante* võiks olla eestikeelne. Ja Barabara uputamine jääauku võiks olla sümboolne, mitte lavaauku langetamine, nagu praegu. Sest Barbara lõpp on täielik Aino Kallase fantaasia. Lugu olevatki alguse saanud Kallasele heistunud Barabara võimalikust uputamisest järve.